BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Navoiy davlat universiteti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 2- bosqich talabasi Quchqorova Feruza

Annotatsiya (o‘zbek tilida)

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari va samarali usullari tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va ijodiy topshiriqlarning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: mustaqil fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, interfaol metodlar, ijodiy yondashuv, o‘quvchi faolligi

Annotation (in English)

This article analyzes pedagogical foundations and effective methods of developing independent thinking skills in primary school students. The importance of interactive methods, problem-based learning, and creative tasks in the educational process is highlighted.

Keywords: independent thinking, primary education, interactive methods, creativity, student activity

Аннотация (на русском языке)

В данной статье анализируются педагогические основы и эффективные методы развития самостоятельного мышления у учащихся начальных классов.

Освещается значение интерактивных методов, проблемных ситуаций и творческих заданий в образовательном процессе.

Ключевые слова: самостоятельное мышление, начальное образование, интерактивные методы, творческий подход, активность учащихся

Jamiyatda sog‘lom va ma’naviyatli shaxslarni shakllantirishning asosi bo‘lgan mustaqil

fikrni rivojlantirish to‘g‘risida so‘z borganda, albatta adabiy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning

fikrlarini uyg‘otish, o‘quv vaqtida faol qatnashishi uchun keraklicha sharoit yaratish,

o‘quvchilarning faolligini butun dars davomida ushlab turish, axloqiy hamda ma’naviy

masalalarni hal etishda o‘quvchilarning tafakkurini ma’lum maqsad sari yo‘naltirish, uning aqliy

faoliyatini to‘g‘ri shakllantirish, bolalalarnini mustaqil mulohaza yuritishga, munosabat

bildirishga, xulosalar chiqarishga rag‘batlantirish nazarda tutiladi. Ta’lim jarayonida o’quvchilar

faoliyatining shakllanishi fan asoslarini o’zlashtirishga oid mexanizmgina bo’lib qolmasdan,

balki shaxsning umumiy ijtimoiy va madaniy qobiliyatlarini tarkib toptirishga ham qaratilishini

zarur hisoblanadi. Bizningcha, o’quv vaziyati ta’lim jarayonini tashkil qiluvchi o’zgaruvchan

tizim sanalib, u quyidagicha ikki qismdan iborat: - o’qituvchi bilan o’quvchilar hamkorligi; -

o’quvchilarning o’zaro bir-birlari bilan hamkorligi. Bolalarning o'yinlarida Vatanga muhabbat

va boshqa xalqlarga hurmat aks etadi. Bolalarning o'yinlarida kishilar o'rtasidagi insoniy

munosabatlar namoyon bo'ladi. Ular o'z o'yinlarida janjallashmaydi, tortishmaydi degan gap emas,lekin ularning xatti -harakat motivlari haqqoniylikni tiklash,o'rtog‘ini,o'yinga xalaqit berayotgan narsani bartaraf etish istagi bilan belgilanadi.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf bosqichi bu jarayonning poydevori bo‘lib, aynan shu davrda bolalarda tahlil qilish, solishtirish, xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalar shakllanadi. An’anaviy ta’lim usullari bilan bir qatorda, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash ushbu jarayon samaradorligini oshiradi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishning eng samarali metodlaridan biri – muammoli ta’lim

usulidir. Bu usulda o‘quvchilar oldiga muammo qo‘yiladi va ular uni hal qilish yo‘llarini

mustaqil ravishda izlaydilar. Masalan, matematika darsida “Maktabimizning hovlisiga 100 ta

ko‘chat ekildi. Agar har qatorda 10 ta ko‘chat bo‘lsa, necha qator hosil bo‘ladi?” kabi

savol

orqali o‘quvchilarni fikrlashga undash mumkin. “Beyin hujumi” usuli o‘quv-chilarning ijodiy

fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, bunda barcha g‘oyalar qabul qilinadi va tanqid qilinmaydi.

Savol javob metodikasini Bloom taksonomiyasi asosida takomillashtirish orqali turli darajadagi

ochiq savollar qo‘yish mumkin: “Nima uchun bu hodisa sodir bo‘ldi?”

Interfaol metodlar — o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasida faol muloqot asosida bilim olishga

yo‘naltirilgan ta’lim usullaridir. Boshlang‘ich ta’limda interfaol metodlar o‘quvchilarning dars

jarayonidagi ishtirokini kuchaytiradi, mustaqil fikr yuritishga undaydi va ijodkorlik salohiyatini

oshiradi.

Aqliy hujum (Brainstorming): o‘quvchilar berilgan muammo bo‘yicha imkon qadar

ko‘proq g‘oya ilgari suradilar.

Klaster: asosiy tushunchani markazga yozib, unga bog‘liq g‘oyalarni tarmoqlab yozish

orqali tafakkurni tizimlashtirish.

Insert: matn ustida ishlashda belgilar qo‘yib, ma’lumotni tahlil qilish va xulosaga kelish.

Debat: ikki guruh fikrini bahslash orqali dalillash.

O‘yinlar va ijodiy topshiriqlar bolalar va kattalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi,

chunki ular muammolarni tahlil qilish, g‘oyalar ishlab chiqish va ijodiy yechimlrni topishga

o‘rgatadi. Bu mashg‘ulotlar, ijodkorlikni oshiradi, fikrlash doirasini yaxshilaydi va kengroq

qarashlarni taklif qiladi.

O‘yinlarning ta’siri

Muammoni hal qilish: O‘yinlar, ayniqsa strategik o‘yinlar, ishtirokchilarni muammolarni

tahlil qilishga va samarali yechimlarni topishga undaydi.

Tankaslikni rivojlantirish: O‘yinlar harakatni avvaldan o‘ylab ko‘rish va turli senariylarga

tayyor bo‘lishga yordam beradi, bu esa mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Ijodkorlik: O‘yinlar, ayniqsa ochiq (off-road) ijodiy o‘yinlar, ishtirokchilarga o‘z

g‘oyalarini erkin ifodalash imkonini beradi.

Ijodiy topshiriqlarning ta’siri

G‘oyalar ishlab chiqish: Ijodiy topshiriqlar ishtirokchilarni o‘zicha yangi g‘oyalar

yaratishga va ularni turli yo‘llar bilan ifodalashga chorlaydi.

Kengroq qarash: Ijodiy mashg‘ulotlar doirasidan tashqari fikrlashni osonlashtiradi va

yangi nuqtai nazarlarni shakllantiradi.

Tankaslikni oshirish: Ijodiy topshiriqlar, masalan, muammoni turli yo‘llar bilan hal qilish, mustaqil fikrlashni mustahkamlaydi.

Hamkorlik: Guruhli ijodiy topshiriqlar ishtirokchilarni bir-birlarining g‘oyalarini tinglashga, hamkorlik qilishga va umumiy yechim topishga o‘rgatadi, bu esa mustaqil fikrlashga undaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun quyidagi metod va yondashuvlar muhim hisoblanadi:

Birinchidan, interfaol metodlar. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB (Bilaman – Bilmoqchiman – Bildim)” kabi usullar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlab, ularning mustaqil fikr bildirishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, muammoli ta’lim. O‘quvchilarga tayyor bilim berish o‘rniga, muammoli vaziyatlar yaratish orqali ularni izlanishga undash muhim. Bu esa bolalarda mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

Uchinchidan, ijodiy topshiriqlar. Rasm chizish, hikoya tuzish, rolli o‘yinlar tashkil etish orqali o‘quvchilarning tasavvuri kengayadi va ular mustaqil qaror qabul qilishga o‘rganadi.

To‘rtinchidan, individual yondashuv. Har bir o‘quvchining qobiliyati va qiziqishini hisobga olib ishlash mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim omildir.

Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini faollashtiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirish ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda bolalarda tafakkur jarayonlari faol rivojlanadi, ularning atrof-muhitni anglash, voqea-hodisalarni tahlil qilish va ularga nisbatan shaxsiy munosabat bildirish ko‘nikmalari shakllanadi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning faqat bilim olish jarayonini emas, balki ularning shaxs sifatida kamol topishini ham ta’minlaydi. Bunday o‘quvchilar kelajakda muammolarga mustaqil yechim topa oladigan, yangilikka intiluvchan va ijodkor shaxslar bo‘lib yetishadi. Shu sababli ta’lim jarayonida an’anaviy yondashuvlardan voz kechib, interfaol metodlar, muammoli ta’lim texnologiyalari hamda ijodiy topshiriqlardan keng foydalanish zarur.

Shuningdek, o‘qituvchining pedagogik mahorati, darsni tashkil etish uslubi va o‘quvchilar bilan individual ishlash darajasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda yondashish mustaqil fikrlashni samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish esa o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga undaydi va ta’lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Yakuniy natijada, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish orqali nafaqat ta’lim sifati oshadi, balki jamiyat uchun zarur bo‘lgan intellektual, tashabbuskor va mas’uliyatli avlodni tarbiyalashga erishiladi. Bu esa mamlakat taraqqiyoti va raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Shavkat Mirziyoyev. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016.

2.Abu Nasr al-Farabi. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.

3.Jan Amos Komenskiy. Buyuk didaktika. – Toshkent: O‘qituvchi, 1975.

4.Konstantin Ushinskiy. Inson – tarbiya predmeti sifatida. – Toshkent: O‘qituvchi, 1988.

5.Lev Vygotsky. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1982.

6.Jean Piaget. Bolalarda tafakkur va intellekt rivoji. – Moskva: Progress, 1969.

7.O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich ta’lim konsepsiyasi. – Toshkent, 2020.

8.Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.